

Σάββας Στρούμπος

Στην Σωφρονιστική αποικία

Μαρία Κυριάκη

30/05/2014

Οι σύγχρονες «δημοκρατίες» δεν φτιάχνουν μονάχα στρατόπεδα συγκέντρωσης και σωφρονιστικά ιδρύματα για τις κατηγορίες του πληθυσμού που θεωρούνται «ασθενείς», «υπάνθρωποι» και «εγκληματίες». Αντίθετα, μετατρέπονται οι ίδιες σε αόρατα στρατόπεδα ψυχοσωματικού ελέγχου και καταστολής, πειθάρχησης συνειδήσεων και συμπεριφορών, οδηγώντας τους «υγιείς» και «σώφρονες» υπηκόους τους ολοένα βαθύτερα στην κόλαση της ηθικής και πνευματικής εξαθλίωσης.

Μιλήστε μου για την ομάδα σας και για την μέχρι τώρα πορεία της.

Η ομάδα «Σημείο Μηδέν» δημιουργήθηκε τον Σεπτέμβρη του 2008. Η πρώτη μας παράσταση πραγματοποιήθηκε τον Φλεβάρη του 2009 στον «Χώρο Ιστορικής Μνήμης '41-'44» της Κοραή 4. Ήταν το διήγημα του Φραντς Κάφκα «Στη Σωφρονιστική Αποικία», με το οποίο καταπιανόμαστε για δεύτερη φορά φέτος στα πλαίσια του Φεστιβάλ Αθηνών. Έκτοτε αναμετρηθήκαμε με συγγραφείς όπως ο Αλμπέρ Καμύ («Οι Δίκαιοι»), ο Γκέοργκ Μπύχνερ («Βούτσεκ») κ.α., αλλά ο κόσμος του Κάφκα δεν έπαψε να μας απασχολεί. Το 2012 παρουσιάσαμε τη «Μεταμόρφωση» ξεκινώντας τη μελέτη μας πάνω στην από-ανθρωποποίηση του σύγχρονου ανθρώπου και την τραγικωμωδία, ζητήματα που απασχολούν μέχρι και σήμερα την έρευνά μας.

Στη νέα παράσταση της «Αποικίας» συμμετέχουν οι ηθοποιοί: Δαυίδ Μαλτέζε, Δέσποινα Χατζηπαυλίδου, Ελεάνα Γεωργούλη και Μελέτης Ηλίας, η εικαστική εγκατάσταση και τα κοστούμια είναι του Ηλία Παπανικολάου, η μουσική του Λεωνίδα Μαριδάκη και οι φωτισμοί της Χριστίνας Θανάσουλα. Πρόκειται για καλλιτέχνες με πολλή αγάπη και πάθος για την τέχνη τους. Η συνεργασία με τον καθένα ξεχωριστά και όλους μαζί, είναι πολύ γόνιμη και δημιουργική.

Πείτε μου δυο λόγια για τον Κάφκα και την εποχή του.

Ο Φραντς Κάφκα ήταν εβραϊκής καταγωγής. Έζησε στην Πράγα κι έγραψε τα βιβλία του στα γερμανικά. Γεννήθηκε το 1883 κι έζησε ως το 1924, παρακολούθησε, δηλαδή, έστω κι από απόσταση τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τις εξεγέρσεις και τις επαναστάσεις που σημάδεψαν το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, αλλά και τη ραγδαία τεχνολογική και βιομηχανική εξέλιξη της εποχής. Όλα τα παραπάνω επέδρασαν δραστικά στο έργο και τη σκέψη του. Άλλωστε δεν είναι τυχαία η συμμετοχή του στους αναρχικούς κύκλους της Πράγας.

Οι σχέσεις με τον πατέρα και την οικογένειά του ήταν ιδιαίτερα ταραγμένες. Το βίωμα αυτών των αδιέξοδων συγκρούσεων πέρασε σε αρκετά απ' τα κείμενά του. Με τη συγγραφή είχε μια σχέση έλξης και απώθησης. Με μεγάλη δυσκολία θεωρούσε ένα έργο του ολοκληρωμένο. Είναι γνωστό ότι στη διαθήκη που άφησε στο φίλο του Μαξ Μπροντ, του ζητούσε να σκίσει όλα τα μη-δημοσιευμένα του έργα. Φυσικά, ο Μπροντ δεν υπάκουσε...

Ο Αντόρνο, γράφει για τον Κάφκα μια φράση που, νομίζω, χαρακτηρίζει το σύνολο του έργου του: «Ο Κάφκα μελετά εξονυχιστικά τις μουντζούρες που έχουν αφήσει στην πολυτελή έκδοση του βιβλίου της ζωής τα δάχτυλα της εξουσίας».

Πείτε μου δυο λόγια για την «Σωφρονιστική αποικία»

Ο Φραντς Κάφκα έγραψε το μικρό διήγημα «Στη Σωφρονιστική Αποικία» το 1914 (εκδόθηκε το 1919), μέσα στις φλόγες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παρ' όλο που σημειώθηκε ως ένα προφητικό διήγημα για τα δεινά των ανθρώπων του 20^{ου} αιώνα (Αουσβιτς, Γκουαντάναμο, Λευκά κελιά, ελληνικοί τόποι εξορίας, κ.α.), στην ουσία υπήρξε η καταγραφή ενός εφιάλτη του συγγραφέα.

Ο Κάφκα μας μεταφέρει σε μια μη-προσδιορίσιμη χρονικά αποικία σωφρονισμού, όπου η «δικαιοσύνη» αποδίδεται με τον εξής τρόπο: Ο Κατάδικος, χωρίς να γνωρίζει ούτε ποιο αδίκημα διέπραξε, ούτε ποια είναι η ποινή του, τοποθετείται σ' ένα μηχάνημα βασανισμού, το οποίο εγγράφει μέχρι θανάτου στο σώμα του τον νόμο που παραβιάστηκε. Το καθεστώς που επιβάλλει αυτή την τιμωρία αργοπεθαίνει, για ν' αντικατασταθεί από ένα εξίσου βάρβαρο, αν και με πιο ανθρώπινο πρόσωπο καθεστώς.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι πολιτικές, ψυχολογικές και ηθικές προεκτάσεις του διηγήματος εξακολουθούν να βασανίζουν την ανθρωπότητα. Οι σύγχρονες κοινωνίες μετατρέπονται καθημερινά ολοένα και περισσότερο σε σωφρονιστικές αποικίες, εγγράφοντας με χιλιάδες τρόπους – και μέχρι θανάτου – στα σώματα των υπηκόων τους τον νόμο που εν αγνοία τους έχουν παραβιάσει.

Ο Κάφκα έχει υπάρξει προφητικός σε πολλά έργα του. Με ποιο τρόπο αγγίζει σήμερα την κοινωνία μας και τις σωφρονιστικές μεθόδους της μέσω αυτού του έργου;

Πιστεύω ότι τα μοντέλα σωφρονισμού και ψυχικής υγείας που χρησιμοποιεί μια κοινωνία είναι πιστός καθρέφτης της κυρίαρχης αντίληψης για τον άνθρωπο, τη ζωή και τον θάνατο. Στη σύγχρονη Ελληνική «δημοκρατία» τι βλέπουμε; Μετανάστες, ως άλλο «τεράστιο απεχθές βδέλυγμα» (Η ακριβής μετάφραση του ungeheueren Ungeziefer. Έτσι χαρακτηρίζεται ο άνθρωπος-ζώφιο Γκρέγκορ Σάμσα ήδη απ' την αρχή του διηγήματος «Η Μεταμόρφωση») να στοιβάζονται βίαια σε νέου τύπου στρατόπεδα συγκέντρωσης. Δομές ψυχικής υγείας να κλείνουν η μία μετά την άλλη, πετώντας στο δρόμο ανθρώπους που έχουν ανάγκη φροντίδας. Οροθετικές ιερόδουλες να διαπομπεύονται στο διαδίκτυο, σε βραδινά δελτία ειδήσεων και σε «πρωινάδικα» με τη φοβερή κατηγορία «βαριά σκοπούμενη σωματική βλάβη» προς αξιοπρεπείς κυρίους χρηστών ηθών. Ποινικοί και πολιτικοί κρατούμενοι να θεωρούνται άνθρωποι δεύτερης κατηγορίας, να δολοφονούνται ανήλεα από σωφρονιστικούς υπαλλήλους (πώς να ξεχάσουμε το πρόσφατο παράδειγμα των φυλακών Νιγρίτας;), έχοντας προηγουμένως στερηθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρεπείά τους. Νέο-ναζιστικές ομάδες να δρουν ανεξέλεγκτα σκοτώνοντας ή τραυματίζοντας βάνουσα όποιον και όποια δεν ανταποκρίνεται στο δικό τους μοντέλο ύπαρξης. Όλες αυτές οι περιπτώσεις είναι προεκτάσεις του Κατάδικου της Αποικίας, στο σώμα του οποίου χαράσσεται μέχρι θανάτου ο νόμος που εν αγνοία του έχει παραβιάσει.

Τα παραπάνω παραδείγματα θα αρκούσαν για να φανεί η σχέση της Αποικίας, ενός κειμένου που γράφτηκε εκατό χρόνια πριν, με τη σημερινή πραγματικότητα. Όμως ο Κάφκα μας δίνει τα απαραίτητα ερεθίσματα για να προχωρήσει η σκέψη μας ακόμα περισσότερο. Οι σύγχρονες «δημοκρατίες» δεν φτιάχνουν μονάχα στρατόπεδα συγκέντρωσης και

σωφρονιστικά ιδρύματα για τις κατηγορίες του πληθυσμού που θεωρούνται «ασθενείς», «υπάνθρωποι» και «εγκληματίες». Αντίθετα, μετατρέπονται οι ίδιες σε αόρατα στρατόπεδα ψυχοσωματικού ελέγχου και καταστολής, πειθάρχησης συνειδήσεων και συμπεριφορών, οδηγώντας τους «υγιείς» και «σώφρονες» υπηκόους τους ολοένα βαθύτερα στην κόλαση της ηθικής και πνευματικής εξαθλίωσης.

Η βία της εξουσίας πιστεύετε ότι είναι ένα σύστημα καταστολής ή μια σκοτεινή μέθοδος ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο είδος πολίτη που να ευνοεί την κάθε εξουσία;

Σκοπός της κάθε εξουσίας είναι να διαμορφώνει έναν τύπο ανθρώπου, του οποίου η συμπεριφορά, οι επιθυμίες και οι σκέψεις να είναι τόσο ακίνδυνες που να της επιτρέπουν να συνεχίζει ανεμπόδιστα την παρασιτική της ύπαρξη. Αυτό είναι ένα απ' τα βασικά χαρακτηριστικά του «δημοκρατικού ολοκληρωτισμού» της εποχής μας. Κατά τη γνώμη μου, έτσι εξηγούνται: Η αιχμαλωσία όλων των πτυχών της ζωής σε μια ανεξέλεγκτη εμπορευματική διαδικασία, η δικτατορία της πληροφόρησης από ελεγχόμενα ΜΜΕ, ο ακρωτηριασμός του αισθήματος της χαράς, της αλληλεγγύης, της αγάπης, χάριν μιας διάχυτης αυτιστικής ηθικής του ατομισμού και της αυστηρά προσωπικής επιβίωσης.

Κάπως έτσι ορίζεται και η από-ανθρωποποίηση σήμερα. Οπότε η βία της εξουσίας δεν περιορίζεται σε αστυνομικά πογκρόμ, που κι αυτά, βέβαια, δε λείπουν. Πρόκειται για μια υπόγεια, ίσως και αδιόρατη βία, που ασκείται εν αγνοία μας, που μέρα τη μέρα μας οδηγεί στην κατάσταση ενός εφιαλτικού λήθαργου, απ' όπου είναι σχεδόν αδύνατον να ξυπνήσουμε, εφόσον εισπνέουμε βουλιμικά τις μολυσμένες αξίες των δημίων μας.

Στα ημερολόγιά του ο Κάφκα γράφει σχετικά με το θέμα: «Θεωρώ βασικό χαρακτηριστικό του κόσμου τη σαθρότητά του, εάν θέλω να αγωνιστώ ενάντια σ' αυτόν τον κόσμο, πρέπει να προσβάλλω το βασικό του χαρακτηριστικό, δηλαδή τη σαθρότητά του».

Με ποιο τρόπο η άγνοια γιγαντώνει το φόβο κι η σιωπή επιτείνει την αγωνία;

Πράγματι, η άγνοια γιγαντώνει το φόβο. Είναι πολύ δύσκολο για τον αδαή να δώσει μια ικανή εξήγηση για όλα τα δεινά που περιζώνουν αυτόν και τους γύρω του. Κατά συνέπεια, αδυνατεί να συγκρουστεί με τις

διαδικασίες που γεννούν τα δεινά αυτά, κι έτσι μετεωρίζεται από σκουπιδότοπο σε σκουπιδότοπο, πότε ως ψηφοφόρος, πότε ως καταναλωτής, πότε ως τηλεθεατής.

Κατά τη γνώμη μου, το ερώτημα που τίθεται καθώς διανύουμε τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα είναι πού οφείλεται η άγνοια, αλλά και ποια είναι τα όρια της ατομικής και συλλογικής ευθύνης.

Η ο αιώνας που βαδίζουμε θα είναι ο αιώνας μιας γκροτέσκας από-ανθρωποποίησης του σύγχρονου ανθρώπου, ή όλοι μαζί κι ο καθένας ξεχωριστά θα αναλάβουμε την ευθύνη να φέρουμε σε πέρας το αίτημα για ριζική χειραφέτηση της ανθρωπότητας από κάθε είδους εκμετάλλευση, βία και εξαθλίωση εαυτών και αλλήλων.

Με την έννοια αυτή, είναι αλήθεια ότι η σιωπή επιτείνει την αγωνία, αλλά ας μην ξεχνάμε και τα λόγια του ποιητή: «θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία».

Ποια είναι η σκηνοθετική οπτική σας και πως συναρμόζεται με την δραματουργία;

Στις τελευταίες δύο παραστάσεις μας («Μεταμόρφωση» & «Βούτσεκ») βαδίσαμε στα χνάρια του διαταραγμένου μυαλού ενός υπανθρώπου: Γκρέγκορ Σάμσα και Βούτσεκ. Μας ενδιέφερε, δηλαδή, να δούμε πώς ο καθένας απ' τους δύο αντι-ήρωες, μέσα απ' τη δική του αλλοιωμένη οπτική, αντικρίζει τον κόσμο, τον εαυτό του και τους άλλους που έχει απέναντί του. Ξεκινάγαμε από το άτομο για να δούμε την κοινωνία, πηγαίναμε απ' τον διαταραγμένο πυρήνα και την υπαρξιακή αγωνία ενός ανθρώπου, στη βαθιά αλλοτριωμένη και αλλοτριωτική σύνθεση του κόσμου.

Ο Βούτσεκ αντικρίζει τον κόσμο και τους ανθρώπους μέσα απ' το παραλήρημά του, αλλά ο κόσμος που τον περιβάλλει είναι ήδη ένα κολαστήριο ψυχολογικής και σωματικής βίας... ο κόσμος ως σωφρονιστική αποικία. Η εξέλιξη, λοιπόν, της έρευνάς μας απ' τον «Βούτσεκ» προς την «Σωφρονιστική Αποικία», σηματοδοτεί τη μετάβαση απ' το άτομο στον κόσμο, απ' το πρόσωπο στην κοινωνία.

Το διαταραγμένο, παραληρηματικό και από-ανθρωποποιημένο άτομο, όχι μονάχα δεν ζει σε κενό αέρος και δεν τραυματίζεται υπαρξιακά από μια

απροσδιόριστη δύναμη, αλλά, επί της ουσίας ζει και είναι συστατικό στοιχείο αυτού του βάρβαρου και μηχανοποιημένου κόσμου των ζωομορφισμένων υπανθρώπων.

Αυτός ο κόσμος δεν γεννάει ένα μονάχα διαταραγμένο άνθρωπο, μέσα απ' τον οποίο αντικρίζουμε τον κόσμο. Αντίθετα, το κάθε άτομο φέρει το τραύμα, τη διαταραχή, την αλλοίωση στο βάθος της ύπαρξής του. Έχουμε, λοιπόν, το συλλογικό τοπίο των υπανθρώπων, τον μηχανοποιημένο κόσμο της από-ανθρωποποίησης των ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα και τις εκφάνσεις του.

Η έρευνά μας αφουγκράζεται το δυσοίωνο μέλλον της ανθρωπότητας, είναι προβολή αυτού του μέλλοντος στο παρόν, αν η ανθρωπότητα, μέσω ενός αποφασιστικού αντικομορμισμού προς όλες τις κατευθύνσεις, δεν υλοποιήσει το αίτημα της απελευθέρωσής της απ' τη μαστιγα της βίαιης εμπορευματοποίησης και μηχανοποίησης όλου του φάσματος της ζωής.

Ποια είναι η γνώμη σας για το ρόλο του σκηνοθέτη;

Πιστεύω πως ο σκηνοθέτης, μαζί με τους συνεργάτες του, χρειάζεται να ζουν και να μελετούν τη ζωή σε όλο της τον πλούτο και την πολυπλοκότητα, ώστε μέσα απ' το έργο τους ν' αποκαλύπτουν ανομολόγητες, κρυφές ή ακόμα κι επικίνδυνες πλευρές της ανθρώπινης ύπαρξης, δίνοντας τα απαραίτητα ερεθίσματα στους θεατές, αλλά και στον ίδιο τους τον εαυτό, να κοιτάξουν με διαύγεια και τόλμη μέσα και γύρω τους, επιχειρώντας μια αναμόρφωση σε βάθος του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά. Αυτό, νομίζω, πως είναι το λιθαράκι της τέχνης στην επώδυνη διαδικασία αλλαγής του κόσμου.

Πως επικοινωνείτε με το κοινό;

Ιδανικά, επικοινωνούμε με το κοινό τις στιγμές που κάποιες απ' τις παραστάσεις μας κινητοποιούν τη σκέψη, τη φαντασία ή τα συναισθήματα ενός μέρους του κοινού. Αυτή είναι η μόνη μορφή επικοινωνίας που νομίζω πως έχει νόημα στο θέατρο.

Πως θα περιγράφατε μια κοινωνία που αργοπεθαίνει και ποια κατά την γνώμη σας θα μπορούσε (συνυπολογίζοντας τις ιστορικές συνθήκες) να την διαδεχτεί;

Θα χρησιμοποιήσω τα λόγια του Subcommandante Marcos. Πιστεύω ότι φωτίζουν πολύ καθαρά τον κόσμο που αργοπεθαίνει κι αυτόν που παλεύει να γεννηθεί:

«Ενάντια στο θάνατο, απαιτούμε τη ζωή.

Ενάντια στη σιωπή, απαιτούμε τα λόγια και το σεβασμό.

Ενάντια στη λήθη, τη μνήμη.

Ενάντια στην ταπείνωση και την περιφρόνηση, την αξιοπρέπεια.

Ενάντια στην καταπίεση, την εξέγερση.

Ενάντια στη σκλαβιά, την ελευθερία.

Ενάντια στην επιβολή, τη δημοκρατία.

Ενάντια στο έγκλημα, τη δικαιοσύνη».